

2-MODUL O'YIN ASOSIDA BOLALARGA O'ZBEK TILINI O'RGATISH TEKNOLOGIYALARI

Reja

Nazariy qism

1. O'yin asosida bolalarga o'zbek tilini o'rgatish texnologiyalari.
2. O'yin orqali ta'limning mazmuni va ahamiyati.
3. Harakatli o'yinlar orqali nutqni rivojlantirish.
4. Rolli o'yinlar vositasida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish.
5. Sensor o'yinlarning til rivojlanishidagi o'rni.
6. Dramalashtirish orqali nutqiy faollikni rivojlantirish.
7. Harakat va nutqni uyg'unlashtirish texnologiyalari.

Amaliy qism

1. O'zbek tili didaktik o'yinlarini yaratish.
2. Rolli ssenariylar ishlab chiqish.
3. Harakatli mashqlarni ishlab chiqish.

Kalit so'z va iboralar

O'yin texnologiyasi, o'yin orqali ta'lim, didaktik o'yin, harakatli o'yin, rolli o'yin, sensor o'yin, dramalashtirish, kommunikativ kompetensiya, nutqiy faollik, til muhiti, dialog, monolog, interfaol metodlar, muloqot, ijodkorlik, harakat va nutq uyg'unligi, maktabgacha ta'lim.

Kirish

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin tabiiy va yetakchi faoliyat turi hisoblanadi. Shu sababli o'zbek tilini o'rgatishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish bolalarning tilni qiziqish bilan, erkin va tabiiy ravishda o'zlashtirishiga xizmat qiladi. O'yin jarayonida bolalar yangi so'zlarni o'rganadi, muloqot qiladi, savol-javobda ishtirok etadi, nutqiy faolligi va kommunikativ kompetensiyasi rivojlanadi.

Mazkur modulda o'yin orqali ta'lim, harakatli o'yinlar, rolli o'yinlar, sensor o'yinlar, dramalashtirish hamda harakat va nutqni uyg'unlashtirish texnologiyalarining mazmuni yoritiladi. Amaliy mashg'ulotlarda esa pedagoglar o'zbek tili didaktik o'yinlarini yaratish, rolli ssenariylar ishlab chiqish hamda harakatli mashqlarni loyihalash bo'yicha amaliy ko'nikmalarga ega bo'ladilar.

Maqsad

Maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagoglarida o'yin texnologiyalaridan samarali foydalanish, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda o'zbek tilini o'qitishni tashkil etish, didaktik o'yinlar, rolli ssenariylar va

harakatli mashqlarni ishlab chiqish hamda ularni ta'lim jarayonida qo'llash bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni shakllantirish.

1. O'yin asosida bolalarga o'zbek tilini o'rgatish texnologiyalari

Maktabgacha yoshdagi bola uchun o'yin — bu hayotning o'zi. Aynan o'yin orqali bola atrofdagi olamni anglaydi, yangi bilimlarni egallaydi, tengdoshlari va kattalar bilan muloqot qilishni o'rganadi. Shu sababli maktabgacha ta'limda o'zbek tilini o'rgatishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish eng samarali va tabiiy usullardan biri hisoblanadi.

O'yin asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda bola:

- yangi so'zlarni majburiy yodlash orqali emas, balki tabiiy ravishda o'zlashtiradi;
- gap tuzishni, savol berishni va javob qaytarishni mashq qiladi;
- xatodan qo'rqmasdan, erkin va bosh bolib muloqotga kirishadi.

O'yin paytida bolaning miyasi «o'qish rejimi»da emas, balki «kashfiyot rejimi»da ishlaydi — u har bir yangi so'zni o'zi «topib olgandek» his qiladi. Aynan shu hissiyot tilni o'zlashtirishni chinakam qiziqarli va uzoq muddatli xotirada mustahkam saqlanadigan jarayonga aylantiradi.

2. O'yin orqali ta'limning mazmuni va ahamiyati

O'yin orqali ta'lim — bolalarni qiziqarli faoliyatga jalb etish orqali bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan pedagogik texnologiya. Bunday ta'limda o'yin shunchaki dam olish vositasi emas, balki o'quv maqsadiga xizmat qiluvchi asosiy vositadir.

O'yin davomida bola:

Rivojlanish yo'nalishi	Namoyon bo'lishi
Nutqiy faollik	Yangi so'zlarni o'rganadi, ma'nosini anglaydi, kundalik muloqotda qo'llaydi
Kognitiv jarayonlar	Mustaqil fikrlash, diqqat, xotira va tasavvuri rivojlanadi
Ijodiy qobiliyat	Vaziyatlarni o'z tasavvuri bilan boyitadi, yangi g'oyalar taklif qiladi
Emotsional holat	Xavotirsiz, erkin va ijobiy kayfiyatda ishtirok etadi

Ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'yin orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar davlat tilini tabiiy, bosimsiz va qiziqarli tarzda o'zlashtirish imkonini yaratadi — bu esa keyingi ta'lim bosqichlarida bolaning tilga bo'lgan ijobiy munosabatini shakllantiradi.

3. Harakatli o'yinlar orqali nutqni rivojlantirish

Harakatli o'yinlar bolaning jismoniy faolligini nutqiy rivojlanish bilan uyg'unlashtiradi. Bunday o'yinlarda bola harakatni bajarish bilan bir vaqtda yangi so'z va iboralarni eshitadi, takrorlaydi hamda amalda qo'llaydi — ya'ni tanasi va tili bir vaqtda «ishlaydi».

Amaliyotda qo'llash mumkin bo'lgan o'yinlar:

«**Top va ayt**» — bola yashiringan predmetni topadi va uni o'zbek tilida nomlaydi;

«**Kim chaqqon?**» — buyruqni tez tushunish va unga mos harakat qilish orqali fe'llarni mustahkamlash;

«**Rangini top**» — ranglarni nomlash va tegishli predmetni topish;

«**Qayerga boramiz?**» — yo'nalish bildiruvchi so'zlarni (yuqoriga, pastga, o'ngga) harakat bilan mustahkamlash.

Natijada bir vaqtning o'zida eshitish idroki, diqqat, lug'at boyligi va og'zaki nutq rivojlanadi — bu kompleks yondashuv harakatli o'yinlarni ayniqsa samarali qiladi.

4. Rolli o'yinlar vositasida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish

Rolli o'yinlar bolaga kundalik hayotda uchraydigan vaziyatlarni xavfsiz sharoitda «boshdan kechirish» imkonini beradi. Muayyan rolni bajarish orqali bola boshqa insonlar bilan muloqot qiladi, savol beradi, javob qaytaradi va suhbatni davom ettirishni o'rganadi.

Mashhur rolli o'yin syujetlari:

«**Do'konda**» — xarid qilish, narx so'rash, minnatdorchilik bildirish;

«**Shifokor huzurida**» — his-tuyg'uni ifodalash, savol-javob qilish;

«**Mehmonda**» — salomlashish, taklif qilish, xayrlashish odob-axloqi;

«**Bog'chada**» — tanishish, birgalikda o'ynash haqida kelishish.

Bu o'yinlar davomida bola salomlashish, iltimos qilish, minnatdorchilik bildirish, savol-javob qilish kabi real hayotiy nutqiy vaziyatlarni mashq qiladi. Natijada uning nafaqat lug'at boyligi, balki kommunikativ kompetensiyasi va ijtimoiy muloqot madaniyati ham izchil rivojlanadi.

5. Sensor o'yinlarning til rivojlanishidagi o'rni

Sensor o'yinlar bolada rang, shakl, hajm, hid, ta'm va tuzilishni farqlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bola predmetni kuzatadi, ushlab ko'radi, taqqoslaydi va u haqida gapirishga harakat qiladi — ya'ni sezgi tajribasi so'zga aylanadi.

Namunaviy o'yinlar:

«**Qaysi biri katta?**» — hajm va o'lchov bildiruvchi so'zlarni mustahkamlash;

«**Rangini top**» — sifat bildiruvchi so'zlarni faollashtirish;

«**Nimani ushlading?**» — teksturani (yumshoq, qattiq, silliq) so'z bilan ifodalash;

«**Shaklini ayt**» — geometrik shakllar nomini o'rganish.

Bunday o'yinlar orqali bola sifat bildiruvchi so'zlardan foydalanishni, predmetlarni ta'riflashni va yangi lug'at birliklarini o'zlashtiradi. Natijada lug'at boyligi kengayadi, shu bilan birga bog'lanishli nutq — ya'ni bir necha gapni izchil bog'lab gapirish ko'nikmasi rivojlanadi.

6. Dramalashtirish orqali nutqiy faollikni rivojlantirish

Dramalashtirish — bolaning nutqiy faolligini rivojlantirishning eng ta'sirchan usullaridan biri. Ertak, hikoya yoki she'rlarni sahnalashtirish jarayonida bola qahramon rolini ijro etadi, dialoglarda ishtirok etadi va o'z fikrini ovoz, imo-ishora hamda mimika orqali ifodalashga harakat qiladi.

Dramalashtirish bolada quyidagilarni rivojlantiradi:

to'g'ri talaffuz va ifodali nutq;

ovoz ohangini boshqarish (baland-past, tez-sekin);

mimika va harakat uyg'unligi;

jamoada ishlash va navbat kutish ko'nikmasi.

Shu bilan birga dramalashtirish bolada ijodkorlik, tasavvur va empatiya — ya'ni boshqa qahramonning his-tuyg'usini tushunish qobiliyatini ham shakllantiradi. Kichkina «Zolushka» yoki «Uch cho'chqacha» hikoyasini sahnalashtirgan bola nafaqat yangi so'zlarni, balki hikoya qurish mantiqini ham o'zlashtiradi.

7. Harakat va nutqni uyg'unlashtirish texnologiyalari

Harakat va nutqni uyg'unlashtirish texnologiyalari bolaning jismoniy faolligi va nutq rivojlanishini bir vaqtning o'zida qo'llab-quvvatlaydi. Mashg'ulot davomida bola harakatni bajarish bilan birga she'r aytadi, qo'shiq kuylaydi, buyruqlarni bajaradi yoki yangi so'zlarni takrorlaydi.

Amaliy shakllari:

barmoq o'yinlari — mayda motorika orqali nutq markazlarini faollashtirish;

ritmik mashqlar — ritm va tovushni birlashtirib talaffuzni mustahkamlash;

harakatli she'rlar — matnni harakat bilan «jismonan eslab qolish»;

qo'shiqli o'yinlar — ohang orqali yangi so'zlarni tabiiy yodda saqlash.

Bunday texnologiyalar nutq, eshitish, diqqat, xotira va koordinatsiyani bir vaqtda rivojlantiradi. Natijada o'zbek tilini o'rganish quruq mashqdan chiqib, bolalarning har kuni intiqlik bilan kutadigan, muloqotga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradigan faol jarayonga aylanadi.

1-amaliy mashg'ulot. O'zbek tili didaktik o'yinlarini yaratish.

Amaliy mashg'ulotning maqsadi

Pedagoglarda maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'zbek tilini o'rgatishga qaratilgan didaktik o'yinlarni mustaqil loyihalash, ularni yosh xususiyatlariga moslashtirish hamda amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish.

Topshiriqning bajarilish tartibi

1. Pedagoglar 3–4 kishidan iborat kichik guruhlariga bo'linadilar.
2. Har bir guruh bitta leksik mavzuni tanlaydi: **«Ranglar», «Hayvonlar», «Mevalar va sabzavotlar», «Oila a'zolari», «Kasblar», «Fasllar».**

Guruh quyidagi shablon asosida o'z didaktik o'yinini ishlab chiqadi:

Bo'lim	Mazmuni
O'yin nomi	Qiziqarli va yodda qolarli nom
Yosh guruhi	3–4 / 4–5 / 5–6 / 6–7 yosh
Maqsad	Qaysi so'z yoki grammatik ko'nikma mustahkamlanadi
Kerakli jihozlar	Kartochka, o'yinchoq, rasm, audio va h.k.
O'yinning borishi	Qadam-baqadam tartib (3–5 bosqich)
Kutilayotgan natija	Bola nimani o'rgangan bo'ladi

Guruh o'z o'yinini boshqa ishtirokchilar oldida amalda namoyish etadi (5–7 daqiqa).

Namoyishdan so'ng guruhlar bir-birining o'yiniga fikr-mulohaza bildiradilar.

«**Sehrlı qop**» o'yini

Yosh guruhi: 3–4 yosh

Maqsad: predmetlarni nomlash va sifatlarini ta'riflash ko'nikmasini mustahkamlash

Kerakli jihozlar: qop, turli kichik o'yinchoqlar (mevalar, hayvonlar maketi)

Bola qopga qo'lini tiqib, ko'rmasdan bitta predmetni ushlaydi uni tavsiflaydi («yumaloq, mayın»), nomini aytadi, qopdan chiqarib to'g'ri topganini tekshiradi.

Kutilayotgan natija: bola yangi so'zlarni sezgi tajribasi orqali mustahkamlaydi, sifat bildiruvchi so'zlarni faol qo'llaydi.

Baholash mezonlari

- o'yinning tanlangan yosh guruhiga mosligi;
- ta'limiy maqsadning aniq va o'lchanadigan bo'lishi;
- o'zbek tilida muloqotni rag'batlantirishga yo'naltirilganligi;
- barcha bolalarning faol ishtirokini ta'minlashi;
- o'yinning sodda, qiziqarli va amalda bajarish mumkinligi.

Muhokama uchun savollar

1. Tanlangan mavzu bolalarning kundalik tajribasiga qanchalik yaqin?
2. O'yinni murakkablashtirish yoki soddalashtirish orqali uni boshqa yosh guruhiga moslash mumkinmi?
3. O'yin davomida qanday nutqiy xatolarga yo'l qo'yilishi mumkin va ularni qanday muloyim tuzatish kerak?

Kutilayotgan natija

Amaliy mashg'ulot yakunida pedagoglar mustaqil ravishda o'zbek tili didaktik o'yinini loyihalay oladi, uni tanlangan yosh guruhiga moslashtiradi hamda kundalik mashg'ulotlarda samarali qo'llashni reja qila oladi.

2-amaliy mashg'ulot. Rolli ssenariylar ishlab chiqish

Amaliy mashg'ulotning maqsadi

Pedagoglarda kundalik hayotiy vaziyatlar asosida rolli o'yin ssenariylarini yaratish, bolalarning muloqot vaziyatlarida erkin va to'g'ri nutqiy xulq-atvorini shakllantiruvchi dialoglarni ishlab chiqish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Topshiriqning bajarilish tartibi

Pedagoglar kichik guruhlarga bo'linib, bitta kundalik vaziyatni tanlaydilar: «Do'konda», «Shifokor huzurida», «Sartaroshxonada», «Bog'chada», «Mehmonda», «Avtobusda».

Guruh vaziyat ishtirokchilarining rollarini belgilaydi (masalan: sotuvchi — xaridor; shifokor — bemor; ota-ona).

Har bir rol uchun qisqa dialog matni (6–10 replika) tuziladi unda salomlashish, so'rov, javob, minnatdorchilik, xayrlashish kabi nutqiy odob elementlari bo'lishi shart.

Ssenariyga zarur bo'lgan yangi lug'at ro'yxati (5–8 so'z/ibora) qo'shiladi.

Guruh tayyorlagan ssenariyni sahnalashtirib namoyish etadi.

«Do'konda» ssenariysi (qisqartirilgan)

Sotuvchi: Assalomu alaykum! Xush kelibsiz. Sizga qanday yordam bera olaman?

Xaridor: Vaalaykum assalom. Menga uchta olma va bitta non kerak edi.

Sotuvchi: Mana, marhamat. Yana biror narsa kerakmi?

Xaridor: Yo'q, rahmat. Necha pul bo'ldi?

Sotuvchi: Jami — o'n ming so'm.

Xaridor: Mana, oling. Katta rahmat!

Sotuvchi: Arzimaydi, yana kelib turing!

Yangi lug'at: xush kelibsiz, marhamat, necha pul, jami, arzimaydi.

Baholash mezonlari

dialogning tabiiy va bolalar tiliga yaqinligi;

muloqot odobiga oid iboralarning (salomlashish, minnatdorchilik) mavjudligi;

yangi lug'atning yosh guruhiga mosligi;

barcha ishtirokchilarga teng nutqiy imkoniyat berilganligi;

sahnalashtirish davomidagi ifodalilik va tabiiylik.

Muhokama uchun savollar

1. Ushbu ssenariy orqali bolalar qanday muloqot odobi ko'nikmalarini o'zlashtiradi?

2. Ssenariyni ikki yoki uch marta takrorlash bolalarning nutqiy erkinligiga qanday ta'sir ko'rsatadi?
3. Introvert (kamgap) bolalarni rolli o'yinga qanday jalb etish mumkin?

Kutilayotgan natija

Amaliy mashg'ulot yakunida pedagoglar kundalik vaziyatlar asosida rolli ssenariylar yarata oladi, dialoglarni yosh xususiyatlariga moslay oladi hamda ularni guruh mashg'ulotlarida bolalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun qo'llay oladi.

3-amaliy mashg'ulot. Harakatli mashqlarni ishlab chiqish

Amaliy mashg'ulotning maqsadi

Pedagoglarda nutq va harakatni uyg'unlashtiruvchi mashqlar (barmoq o'yinlari, ritmik mashqlar, harakatli she'rlar) tizimini mustaqil ishlab chiqish hamda ularni mashg'ulot jarayonida qo'llash ko'nikmalarini shakllantirish.

Topshiriqning bajarilish tartibi

Pedagoglar guruhlarga bo'linib, bitta yo'nalishni tanlaydilar: barmoq o'yini, ritmik mashq yoki harakatli she'r.

Guruh mashqqa mos leksik mavzuni belgilaydi (masalan: hayvonlar, oila, fasllar, mevalar).

Mashq uchun qisqa matn (4–8 qator she'r yoki hisoblash) tuziladi, har bir qatorga mos harakat o'ylab topiladi.

Guruh mashqni birinchi bo'lib o'zi bajarib ko'radi, so'ng butun auditoriya bilan birgalikda ijro etadi.

«**Oilamiz**» barmoq o'yini

Bu — bobom (bosh barmoqni ko'rsatish)

Bu — buvim (ko'rsatkich barmoqni ko'rsatish)

Bu — otam (o'rta barmoqni ko'rsatish)

Bu — onam (nomsiz barmoqni ko'rsatish)

Bu — men, kichkina bolajon (jimjiloq barmoqni ko'rsatib, kaftni yumish)

Hammamiz — do'st va inoq oilamiz! (ikki qo'lni chapak chalish)

Rivojlantiradi: mayda motorika, oila a'zolari nomini yodda saqlash, ritm va so'z uyg'unligi.

Baholash mezonlari

matn va harakatning bir-biriga mosligi (ritm uyg'unligi);

tanlangan leksik mavzuning aniq va tushunarli ifodalanganligi;

mashqning barcha bolalar tomonidan bajarilishi mumkinligi (murakkab bo'lmashligi);

mashqning qiziqarli, kuylash yoki hisoblash unsurlariga ega bo'lishi;

xavfsizlik talablariga javob berishi (harakatli mashqlar uchun).

Muhokama uchun savollar

1. Ushbu mashq davomida bolalarda qanday nutqiy va jismoniy ko'nikmalar birgalikda rivojlanadi?
2. Mashqni kunlik rejimning qaysi qismida (ertalabki mashq, tanaffus, mashg'ulot oralig'i) qo'llash maqsadga muvofiq?
3. Mashqni murakkablashtirib borish orqali uni katta yosh guruhlariga qanday moslash mumkin?

Kutilayotgan natija

Amaliy mashg'ulot yakunida pedagoglar harakat va nutqni uyg'unlashtiruvchi mashqlarni mustaqil ishlab chiqa oladi, ularni turli yosh guruhlariga moslashtiradi hamda kundalik mashg'ulotlarga tabiiy tarzda singdirib, bolalarning nutqiy faolligini oshirishga xizmat qila oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirova F.R. Bolalar nutqini oʻstirish nazariyasi va metodikasi. Oʻquv qoʻllanma. — Toshkent: Istiqlol, 2006.
2. Sodiqova Sh. Maktabgacha pedagogika. Darslik. — Toshkent, 2013.
3. Ilk qadam. Maktabgacha ta'lim tashkilotining davlat oʻquv dasturi. — Toshkent, 2022.
4. Qodirova F., Toshpoʻlatova Sh., Kayumova N., A'zamova M. Maktabgacha pedagogika. Darslik. — Toshkent, 2019.